

Ю. Ю. Ляшко

ЗБРОЯ РАННЬОГО ЗАЛІЗНОГО ВІКУ З КОЛЕКЦІЇ КАМ'ЯНСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ

Статтю присвячено опису зразків зброї доби раннього заліза, які зберігаються в експозиції Історичного музею Кам'янського державного історико-культурного заповідника Черкаської обл.

Ключові слова: *ранній залізний вік, знахідки, експонати, зброя.*

У колекції історичного музею Кам'янського державного історико-культурного заповідника зберігаються 17 знахідок зброї доби раннього заліза, які охоплюють період VIII—IV ст. до н. е. Це три меча, наконечники дротика, списа та дванадцять стріл.

Бронзові стріли походять з сс. Михайлівки, Флярківки, Жаботина, Ребедайлівки, Грушківки (рис. 1). Найраніш з них (рис. 1: 2, 3) мають ромбічну дволопатову голівку (іноді — з шипом). Ці типи з'являються ще в передскіфську добу (Тереножкин 1976, рис. 7; 9), та побутують в докелермеських ранньоскіфських старожитностях (Ильинская 1975, табл. VII: 1—7). Гостролісті трилопатові наконечники стріл (рис. 1: 4, 8) відносяться до келермеського періоду: середина VII — перша половина VI ст. до н. е., й мають численні аналогії у синхронних поховальних комплексах (Ильинская, Мозолевский, Тереножкин 1980, рис. 14: 14, 15; Mogylov 2013, fig. 3: 2). Базисні стріли відомі ще в перехідних старожитностях, що поєднують в собі інвентар і келермеських і середньоскіфських типів (Могиллов, Діденко 2009, рис. 7). А на початку середньоскіфської доби вони стають переважаючим типом (Галанина 1977, табл. 11: 19). Найпізніші тригранні наконечники (рис. 1: 11) відносяться до IV ст. до н. е. (Мелюкова 1964, рис. 1; Евдокимов, Данилко, Могиллов 2012, рис. 1: 1).

© Ю. Ю. ЛЯШКО, 2019

Наступна група знахідок представлена мечами та кинжалами, що набули значного поширення в пам'ятках Українського Лісосеу¹.

Короткий меч з брускоподібним навершям і метеликоподібним перехрестям довжиною 44,5 см (рис. 2.). Експонат під інв. № 6935 (О). Довжина перехрестя 6,0 см, ширина в центрі 1,5 см. Розміри навершя 4,6 × 1,5 см. Руків'я меча має незначне розширення біля навершя, завдовжки воно разом із перехрестям — 11,5 см. Довжина самого клинка 33 см, ширина в центральній частині 3,5 см. Лезо його поступово звужується до кінця. Нехарактерним для скіфського меча, є форма вигину леза, яке має односторонню заточку. Цей меч детально проаналізований С. С. Бессоною (Бессонова, Недопако 2013, с. 113—121). Вона датує його другою—третьою чвертями V ст. до н. е.

Короткий кинджал з брускоподібним навершям і серповидним перехрестям (рис. 3). Експонат під інв. № 6844 (О). Випадкова знахідка, зроблена в ур. Тарапун, за 2 км на південний захід від південної околиці м. Кам'янки. Довжина предмету 38,7 см. Довжина перехрестя 4,5 см, ширина в центрі — 1,5 см. Розмір навершя 4,1 × 1,5 см. Руків'я меча прямокутне і має довжину, разом з перехрестям, 11,4 см. Довжина клинка 27,2 см, ширина — 3,1 см. Лезо з добре виділеним ребром звужується до кінця в останній третині. Такий тип зброї характерний для V ст. до н. е. Аналогії у Притясминському регіоні невідомі. Проте подібні зразки знай-

1. У пам'ятках скіфського часу Дніпровського Лісостепового Правобережжя, в басейні р. Тясмин, відомо 56 одиниць цього різновиду холодної зброї (Ковпаненко, Бессонова, Скорый 1989, с. 63—64, 88—91, 118—122).

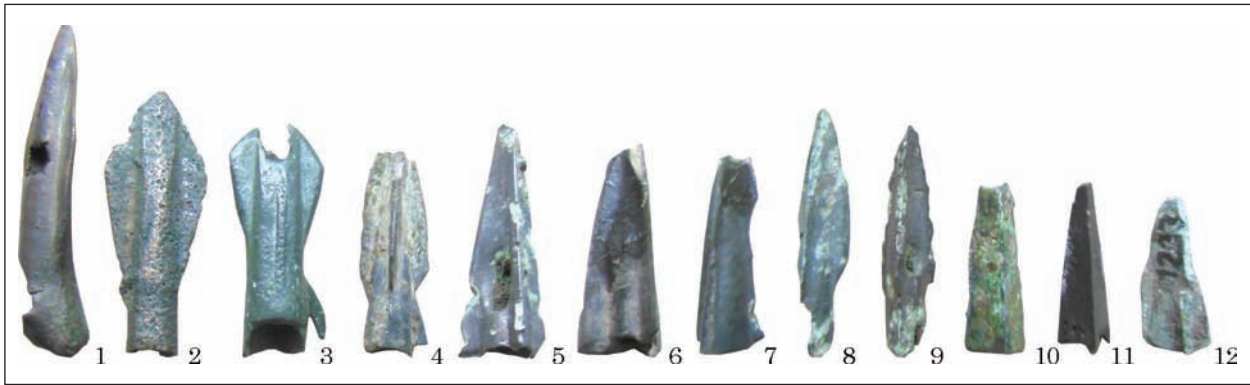

Рис. 1. Наконечники стріл з Потясминня, стендові фото матеріалів: 1, 2 — Тарасова гора; 3 — Холодний Яр; 4 — Михайлівка; 5 — Флярківка; 6, 7, 8, 9 — Жаботин; 10 — Ребедайлівка; 11, 12 — Грушківка

Зліва направо:

Рис. 2. Меч з односторонньою заточкою леза

Рис. 3. Меч із човникоподібним перехрестям

Рис. 4. Кинджал із бронзовим наверхням

Рис. 5. Наконечник дротика

Рис. 6. Наконечник списа

дені в степовому Північному Причорномор'ї, на Київщині та Кримському півострові (Мелюкова 1964, табл. 18: 4; Максимов, Петровская 2008, с. 120, рис. 41: 7; Скорый, Зимовец 2014, с. 35, № 26)¹.

Кинджал з прямим, трохи розширеним до центру, брускоподібним бронзовим навершям і метеликоподібним перехрестям (рис. 4). Експонат під інв. № 6709 (О). Випадкова знахідка 2009 р., зроблена неподалік Мотронинського городища, має загальну довжину 31 см. Довжина перехрестя 5,5 см, ширина в центрі — 1,8 см. Розмір навершя 4,5 см. Воно є трохи несиметричним, так як в давнину було обламане. Руків'я кинджала прямокутне завдовжки, разом із перехрестям, 11 см. Довжина леза 20 см, ширина — 3 см. Лезо зі слабо виділеним ребром поступово звужується до кінця в останній третині. Судячи з аналогій, цей кинджал можна віднести до ранніх типів скифської зброї, не пізніше VI ст. до н. е. (Ковпаненко, Бессонова, Скорый 1989, с. 63, рис. 12: 1—6). У Східній Європі відомо небагато таких кинджалів. Один із таких типів зброї походить із кургану 2 біля с. Райгород. Правда, він має повністю бронзове руків'я. Датовано його свого часу серединою VI ст. до н. е. (Мелюкова 1964, с. 47). Також, як приклад можна навести екземпляри знайдені на Харківщині (Бабенко 2009, с. 23, рис. 1; 2) та кинджал із Криму (Скорый, Зимовец 2014, с. 29—30, № 16). Враховуючи наявність бронзового навершя, кинджал з околиць Мотронинського городища можна віднести до ранньоскифського часу, можливо, не пізніше VII ст. до н. е.

Наконечник дротика з жалоподібною голівкою, пера якої обламані, і довгою втулкою з обідком на кінці (рис. 5). Експонат під інв. № 6778 (О). Випадкова знахідка, зроблена неподалік Мотронинського городища. Предмет має загальну довжину 36,8 см. Шток дротика квадратний в розрізі, довжиною 26,4 см, поступово звужується і переходить в плоске жало, яке має довжину 3 і ширину 1,8 см. На втулці добре виділяється повздовжній шов з'єднання, який виник при виготовленні, під час ковки. Подібний тип дротиків має аналогії в пам'ятках басейну р. Тясмин. З тією відмінністю, що інші зразки мають круглий в розрізі шток (Капитанівка, к. 488; Макіївка, к. 487; Макіївка, к. 489) (Ковпаненко, Бессонова, Скорый 1989, с. 118, рис. 34: 10—12; Мелюкова 1964, с. 44, табл. 13—16). Абсолютна більшість аналогій відноситься до IV ст. до н. е. (Мелюкова 1964, с. 45). Цим часом слід датувати й наш предмет.

Наконечник списа з гостролистою голівкою та короткою втулкою (рис. 6). Експонат під інв. № 7959 (к/н). Випадкова знахідка з

околиць Мотронинського городища. Лезо не повністю збереглося, частина відламана в давнину. Загальна довжина 33,9 см. Можна припустити, що в первісному стані його довжина становила біля 40 см. Довжина леза із слабо виділеним ребром становить 23 см. Довжина втулки — 10,9 см. Подібний тип походить з району Холодного Яру, к. 20, центральна могила (Ковпаненко, Бессонова, Скорый 1989, с. 120, рис. 37,5—6).

Отже представлені в музейній колекції зразки холодної зброї доби раннього заліза, є місцевими типами зброї. Окремі з них (рис. 2), однак, зазнали стороннього культурного впливу, та мають ряд особливостей, які раніше не зустрічалися в пам'ятках Дніпровського Правобережного Лісостепу. Данні матеріали доповняють картину розвитку військового озброєння епохи раннього заліза Центрального Подніпров'я.

ЛІТЕРАТУРА

- Бабенко, Л. И. 2009. Новые находки скифских кинжалов на Харьковщине. В: Бессонова, С. С. (ред.). *Эпоха раннего железа, Сборник научных трудов к 60-летию С. А. Скорого*. Киев; Полтава: ИА НАНУ, с. 19-29.
- Бессонова, С. С., Недопако, Д. П. 2013. Скифський однолезвий меч з околиць Мотронинського городища. *Археологія*, 1, с. 113-122.
- Галанина, Л. К. 1977. *Скифские древности Приднепровья*. Москва: Наука. Свод археологических источников, Д 1—33.
- Євдокимов, Г. Л., Данилко, Н. М., Могилов, О. Д. 2012. Скифський курган 10 біля с. Мала Лепетиха у Нижньому Подніпров'ї. *Археологія*, 2, с. 76-95.
- Ильинская, В. А. 1975. *Раннескифские курганы бассейна р. Тясмин*. Киев: Наукова думка.
- Ильинская, В. А., Мозолевский, Б. Н., Тереножкин, А. И. 1980. Курганы VI в. до н. э. у с. Матусов. В: Тереножкин, А. И. (ред.). *Скифия и Кавказ*. Киев: Наукова думка, с. 31-64.
- Ковпаненко, Г. Т., Бессонова, С. С., Скорый, С. А. 1989. *Памятники Скифской эпохи Днепровского Лесостепного Правобережья*. Киев: Наукова думка.
- Ляшко, Ю. Ю. 2011. Скифський кинджал із околиць Мотронинського городища. В: Полтавець В. І. (ред.). *Чигиринщина: історія і сьогодення. Матеріали науково-практичної конференції*. Черкаси: Вертикаль, с. 43-44.
- Максимов, Е. В., Петровская, Е. А. 2008. *Древности скифского времени Киевского Поднепровья*. Полтава: ИА НАНУ.
- Мелюкова, А. И. 1964. *Вооружение скифов*. Москва: Наука. Свод археологических источников, Д 1—4.
- Могилов, О. Д., Діденко, С. В. 2009. Скифський курган 448 біля с. Журовка — пам'ятка перехідного часу в Потясминні. *Археологія*, 3, с. 45-55.
- Скорый, С., Зимовец, Р. 2014. *Скифские древности Крыма. Материалы одной коллекции*. Киев: Олег Філок.
- Тереножкин, А. И. 1976. *Киммерийцы*. Киев: Наукова думка.
- Mogylov, O. D. 2013. The barrows of the West Podolian group of the Scythian period. *Mousaios*, XVIII, p. 203-214.

1. Щиро вдячний С. А. Скорому за люб'язні консультації при атрибуції речей.

REFERENCES

- Babenko, L. I. 2009. Novyye nakhodki skifskikh kindzhalov na Kharkovshchine. In: Bessonova, S. S. (ed.). *Epokha rannego zheleza. Sbornik nauchnykh trudov k 60-letiyu S. A. Skorogo*. Kiev; Poltava: IA NANU, s. 19-29.
- Bessonova, S. S., Nedopako, D. P. 2013. Skifskiy odnolezoviy mech z okolits Motroninskogo gorodishcha. *Arkheologiya*, 1, s. 113-122.
- Galanina, L. K. 1977. Skifskiy drevnosti Pridneprovya. Moskva: Nauka. Svod arkheologicheskikh istochnikov, D 1—33.
- Evdokymov, H. L., Danylko, N. M., Mogylov, O. D. 2012. Skifskiy kurhan 10 bilia s. Mala Lepetykha u Nyzhnomu Podniprovi. *Arkheologia*, 2, s. 76-95.
- Ilinskaya, V. A. 1975. *Ranneskifskiy kurgany basseyny r. Tyasmin*. Kiev: Naukova dumka.
- Ilinskaya, V. A., Mozolevskiy, B. N., Terenozhkin, A. I. 1980. Kurgany VI v. do n. e. u s. Matusov. In: Terenozhkin, A. I. (ed.). *Skifiya i Kavkaz*. Kiev: Naukova dumka, s. 31-64.
- Kovpanenko, G. T., Bessonova, S. S., Skoryy, S. A. 1989. *Pamyatniki Skifskoy epokhi Dneprovskogo Lesostepnogo Pravooberezhia*. Kiev: Naukova dumka.
- Maksimov, E. V., Petrovskaya, E. A. 2008. *Drevnosti skifskogo vremeni Kievskogo Podneprovya*. Poltava: IA NANU.
- Melyukova, A. I. 1964. *Vooruzheniye skifov*. Moskva: Nauka. Svod arkheologicheskikh istochnikov, D 1—4.
- Liashko, Yu. Yu. 2011. Skifskiy kyndzhal iz okolyts Motronynskoho horodyshcha. In: Poltavets, V. I. (ed.). *Chyhyrynshchyna: istoria i sohodennia. Materialy naukovo-praktychnoi konferentsii*. Cherkasy: Vertykal, s. 43-44.
- Mogylov, O. D., Didenko, S. V. 2009. Skifskiy kurhan 448 bilia s. Zhurovka — pamiatka perekhidnoho chasu v Potiasmynni. *Arkheologia*, 3, s. 45-55.
- Skoryy, S., Zimovets, R. 2014. *Skifskiy drevnosti Kryma. Materialy odnoy kolleksii*. Kiev: Oleg Filyuk.
- Terenozhkin, A. I. 1976. *Kimmeriytsy*. Kiev: Naukova dumka.
- Mogylov, O. D. 2013. The barrows of the West Podolian group of the Scythian period. *Mousaios*, XVIII, p. 203-214.

Yu. Yu. Lyashko

WEAPON OF THE EARLY IRON AGE FROM COLLECTION OF KAMYANKA HISTORICAL MUSEUM

The article is sanctified to description of standards of weapon twenty-four hours of early ferrous age, that is kept in the display of historical museum of Kamyanka of state Historical and Cultural Center reserve of the Cherkasy areal.

In this paper, brief information is provided on similar analogues of weapons that were found on the territory of Ukraine. But their short description is made. Particularly worthy to highlight the Scythian sword-akinak, which is made in uncharacteristic for this type of form, with a slightly curved blade and one-sided sharpening. This type of weapon is a unique achievement of weaponry and dates from the second to the third quarter of the Vth century BC. Also at the end of the work there is a conclusion regarding the existence of certain types of weapons in the Prytyasminsky region.

Keywords: early ferrous age, finds, exhibits, weapon description.

Одержано 27.01.2019

ЛЯШКО Юрій Юрійович, завідувачий історичним музеєм Кам'янського державного історико-культурного заповідника, вул. Декабристів 5, м. Кам'янка, 20801, Україна, pitim1968@ukr.net.

LYASHKO Yuriy Yuriyovych, Head of the Historical Museum of the Kamensky State Historical and Cultural Reserve, st. Decembrists 5, Kamyanka, 20801, Ukraine, pitim1968@ukr.net.